

доступність для педагогів сфер, що мають для них високу значущість (здоров'я, щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя, любов), та зниження спонукань, що стосуються професійної діяльності, близько в чверті вчителів.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні психологічних особливостей внутрішньоособистісного конфлікту вчителя на емоційному й поведінковому рівнях, з'ясуванні структурних взаємозв'язків між такими особливостями, а також у розробленні та апробації психокорекційної програми, спрямованої на актуалізацію конструктивних функцій внутрішньоособистісного конфлікту в професійній діяльності вчителя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березовська Л.І. Психодіагностика та корекція внутрішньоособистісних конфліктів як умова подолан-

ня професійного вигорання вчителів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.10 / Л.І. Березовська. – К., 2013. – 21 с.

2. Василюк Ф.Е. Психология переживания / Ф.Е. Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.

3. Корнеева Е.Е. Ролевой конфликт в деятельности женщины-педагога : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Е.Е. Корнеева. – Ярославль, 2006. – 152 с.

4. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, структура и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.

5. Маланьїна Т.М. Психологічні особливості подолання вчителями внутрішньоособистісних конфліктів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Т.М. Маланьїна. – К., 2011. – 20 с.

6. Митина Л.М. Психологические особенности внутриличностных противоречий учителя / Л.М. Митина, О.В. Кузьменкова // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С. 3–16.

7. Фанталова Е.Б. Диагностика внутриличностного конфликта / Е.Б. Фанталова. – М. : Фолиум, 1997. – 48 с.

УДК 378.013.78:159.954

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Гера Т.І., старший викладач
кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У роботі висвітлено особливості актуалізації творчого потенціалу особистості. Означено творчі ресурси педагога. Диференційовано та проаналізовано психолого-педагогічні умови актуалізації творчого потенціалу студентів педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: *творчий потенціал особистості, актуалізація творчих ресурсів педагога, умови актуалізації творчого потенціалу студентів.*

В работе рассмотрены особенности актуализации творческого потенциала личности. Определены творческие ресурсы педагога. Дифференцированы и проанализированы психолого-педагогические условия актуализации творческого потенциала студентов педагогических специальностей.

Ключевые слова: *творческий потенциал личности, актуализация творческих ресурсов педагога, условия актуализации творческого потенциала студентов.*

Gera T.I. PSYCHO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ACTUALIZATION OF THE FUTURE TEACHER'S CREATIVE POTENTIAL

In this paper we highlight features of actualization of the person's creative potential. Noted the creative resources of the teacher. Differentiated and analyzed the psychological and pedagogical conditions of actualization of creative potential of students of pedagogical specialties.

Key words: *creative potential of the person, actualization of creative resources of the teacher, conditions update students' creative potential.*

Постановка проблеми. Актуальним є цивілізаційний перехід суспільств від інформаційних до ресурсних технологій. Ця проблема не обійшла освітню систему, зокрема й сферу підготовки педагогічних

кадрів. Особистісно-професійний розвиток майбутніх педагогів нині спрямовано на актуалізацію творчого потенціалу особистості. Для ефективного психологічного супроводу вузівського навчання педагогів

необхідно виявити психолого-педагогічні умови актуалізації їхнього творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденцію особи до творчої самоактивності, адекватне сенсотворення як психологічне забезпечення життєтворчості, можливості особистості творити себе соматично, особистісно, соціально, індивідуально, духовно, професійно тощо називають творчим потенціалом особистості. На основі досліджень зарубіжних (З. Гас [1], С. Ожеховський, К. Маркевич, Б. Качмарек [2], Й. Дембовський, М. Гетманський [4], К. Шмідт, М. Моджеєвска-Свігульска [6], М. Охманський [7], Т. Баришева [8], Є. Варламова, С. Степанов [10], Г. Драйден, Дж. Вос [12], Д. Леонтьев [18], М. Мелія [19]) та вітчизняних (В. Бондар [9], О. Волошенко [11], І. Єрмаков [14] та інші [15–17; 20; 23; 31]) учених з'ясовуємо, що в особистісно-професійному становленні майбутніх педагогів важливо враховувати актуальну ситуацію та потенційні можливості особистості. Виходячи з наукових узагальнень на предмет творчих ресурсів людини ([24; 28]), а також зарубіжного ([13; 8; 6; 3; 30]) й вітчизняного ([21; 27; 29; 31]) досвіду вивчення структури творчих можливостей загалом, творчий потенціал особистості варто розглядати як індивідуально-продуктивне поєднання соматичного, когнітивного, емоційного, вольового, соціально-психологічного та духовного ресурсів людини. Його зміст можемо розкрити через сенсотворчу, життєтворчу та особистісно-самотворчу тенденції майбутніх педагогів ([18; 16; 31]). Однак невивченим залишається питання психолого-педагогічних умов актуалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів.

Постановка завдання. Метою статті є виведення психолого-педагогічних умов актуалізації творчого потенціалу студентів педагогічних ВНЗ. Для досягнення цього необхідно виконати такі завдання: по-перше, описати змістові й процесуальні характеристики творчого потенціалу особистості; по-друге, на основі змісту, структури, механізмів розвитку, процесу актуалізації, етапів реалізації, рівнів становлення в онтогенезі творчого потенціалу особистості теоретично змодельовати процес актуалізації творчого потенціалу педагога; по-третє, диференціювати психолого-педагогічні умови актуалізації творчих ресурсів студентів педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підсумовуючи бачення С. Степанова щодо творчого потенціалу як «психоенергетичної напруги між устремліннями,

можливостями та реальним життям людини», що запускає «рефлексивно-творче зусилля, спрямоване на досягнення раніше не досяжного» ([25, с. 153]), а також механізм творчої активності Р. Ткача «у трьох категорійних формах» ([27, с. 10]), наголосимо, що механізм розвитку творчого потенціалу охоплює три етапи: інтеріоризацію культури в суб'єктивні цінності й сенси, екстеріоризацію особистісних цінностей у творчому процесі, інтеріоризацію цінностей творчого продукту в особистісне новоутворення.

Вивчення динаміки творчого потенціалу [10; 5; 6; 20; 21; 30] допомогло зауважити, що актуалізація творчого процесу проходить такі стадії: праймінг (формування настанови, ефект передування імпліцитної обробки інформації), трансцедентування (стан виходу за межі ситуації та власних можливостей), віртуалізацію (проекування, моделювання), реалізацію (втілення й опрідметнення задуму), фіксацію творчого досвіду (оцінка та післядія). Ритміка функціонування творчого потенціалу, зафіксована О. Чаплигінін [30], а також характеристики творчого акту, представлені в наукових працях А. Хуторського [29], Ю. Хацко, А. Серавіна, І. Назаренко [21], В. Моляко [20], Т. Баришевої [8], С. Попека [3], К. Шмідта [6], дозволили зафіксувати такий алгоритм реалізації особистісного потенціалу у творчому акті: підготовка, інкубація, творчий задум, інсайт, перевірка та закріплення результату творчості. З огляду на дослідження М. Охманського [7], Т. Баришевої [8], Б. Качмарек і К. Маркевич [2], Є. Варламової та С. Степанова [10], Т. Титаренко [26] та інших з'ясовано, що становлення творчого потенціалу особистості в онтогенезі проходить шість стадій, а юнацький період має необхідні передумови, щоб бути сенситивним для розвитку здатності людини до самотворення, життєтворення, культуротворення (в тому числі професійного) та сенсотворення.

Отже, творчий потенціал педагога – це особлива, здатна до саморозвитку система відновлюваних соматичних, психічних, психологічних, соціально-психологічних, особистісних, духовних ресурсів особистості, які виявляються в педагогічній діяльності, спрямованій на отримання соціально важливих результатів. На відміну від адаптаційного потенціалу – особистісних можливостей успішної адаптації («харді» – життєстійкості та самодетермінованості як показника психічного здоров'я), що виявляється в нервово-психічній стійкості, толерантності до стресу, адекватності сприймання умов діяльності та своїх можливостей, відчутті соціальної підтрим-

ки, рівні конфліктності й досвіду соціального спілкування. На особистісному рівні творчий потенціал проявляється у формах чотирьох інтегрованих властивостей або симптомокомплексів: креативність і самокреативність, творча асертивність і самоасертивність, творча толерантність і самотолерантність, творча сенситивність і самосенситивність. Загалом творчі ресурси педагога – це кількісна міра можливості виконання творчої педагогічної діяльності; психологічні умови, що дозволяють за допомогою певних перетворень освітнього процесу отримати бажаний результат; можливість користуватися природними й набутими, енергетичними й інформаційними, індивідуальними та колективними, фізичними й психічними, матеріальними й духовними силами (властивостями та якостями) своєї особистості для досягнення мети професійної діяльності; запас фізичних, психічних, соціальних і духовних сил, використовуваних педагогом у педагогічній творчості; психологічні засоби педагогічної творчості; можлива педагогічна продуктивність і самоефективність педагога.

Попередній теоретичний аналіз розкрив зміст, структуру, механізм розвитку, процес актуалізації, етапи реалізації, рівні становлення в онтогенезі творчого потенціалу особистості. Це дозволяє теоретично моделювати актуалізацію творчого потенціалу майбутніх педагогів, урахувавши узагальнені нами передумови юнацького самотворення, життєтворення, культуротворення та сенсотворення, а також передбачивши особистісні прояви творчого потенціалу людини. Загалом актуалізація творчого потенціалу майбутнього педагога – це процес цілеспрямованого переведення творчого потенціалу особистості в реальні, відповідні до ситуації дії, який охоплює його активацію (приведення в рух конкретних особистісних структур і збільшення інтенсивності певних процесів), активізацію (цілеспрямоване різке посилення або відновлення емоційних, інтелектуальних, вольових, соціальних тощо зусиль, дій, рухів, операцій у відносно стабільному стані особистості як результат спонукання до посиленої діяльності її певних психічних сфер) і власне актуалізацію (переведення ресурсів із потенційного стану в актуальний як перетворення їх із загальних тенденцій і можливостей на реальні дії, думки, переживання, рухи, стани тощо; приведення емоційних, енергетичних, вольових, інтелектуальних, соціальних і духовних ресурсів людини у відповідність до конкретних умов такою мірою, що вони стають необхідними (актуальними) для застосування в ситуації «тут і зараз»).

Під умовами актуалізації творчого потенціалу ми розуміємо ті внутрішні (психологічні й особистісні) та зовнішні (соціальні, культурні, педагогічні тощо) обставини (часу, простору, соціального, освітнього оточення, духовного, фізичного, психоемоційного тощо стану), які впливають на становлення, розвиток, актуалізацію та реалізацію творчого потенціалу особистості. Можемо розділити їх на три групи. Перша група – умови, що спрямовують вектор становлення й розвитку творчого потенціалу. Внутрішньоособистісні – це духовні й інтелектуально-змістові ресурси особистості; зовнішні – це освітнє, культурне, релігійне, мистецьке оточення та рівень його активних конструктивних впливів на духовні й інтелектуально-змістові ресурси особистості.

Друга група – умови, які формують динаміку розвитку й реалізації творчого потенціалу особистості. Внутрішні – це інтелектуально-процесуальні (в тому числі пізнавальний стиль), емоційні, вольові, фізично-енергетичні ресурси людини. Зовнішні умови цієї групи включають, по-перше, стратегії спеціального навчання творчості як технології створення й розвитку творчих ресурсів (наприклад, серед дванадцяти найбільш поширених – заохочувати сумніви, які виникають щодо загальноприйнятих пропозицій і припущень; дозволяти робити помилки; заохочувати розумний ризик; заохочувати вміння знаходити, формулювати та перевизначати проблему; заохочувати терпимість до невідзначеності й незрозумілості; стимулювати саморозвиток тощо); по-друге, стимулювання в освітньому процесі інтелектуальної ініціативи (термін Д. Богоявленської), а також ініціативи вибору, прагнення до перевиконання завдань (вихід за межі актуальної ситуації) як форми самоствердження; по-третє, формування емоційної культури групової й індивідуальної підтримки творчого самовияву особистості в спілкуванні та в діловій, професійній тощо взаємодії з людьми різного віку й статусу; по-четверте, залучення до створення та сприймання творів різних видів мистецтва (участь у концертах, виставах, перфоменсах, флешмобах, воркшопах, фестивалях тощо); по-п'яте, залучення до науково-дослідної роботи (участь у предметних олімпіадах, наукових конференціях, консилиумах, презентаціях тощо); по-шосте, залучення особистості до участі в різних соціальних групах (у тому числі тренінгових, за інтересами, гуртках, клубах, органах самоврядування, релігійних спільнотах тощо).

Третя група умов – ті, що визначають кінцеві результати реалізації творчого по-

тенціалу. До внутрішніх умов цієї групи належать здатності саморегуляції, вольові властивості особистості, а також навички тайм-менеджменту. Зовнішні – виконання наукового або іншого творчого проекту як технологія практичного навчання організації, регулювання та продуктивного завершення творчого процесу; адекватна субординація зовнішнього й внутрішнього контролю за діяльністю, відповідний стиль педагогічного керівництва самостійною роботою студентів (який переносить ініціативу та відповідальність на суб'єкта саморозвитку); такий розподіл часу обов'язкових занять, щоб у студентів залишалася можливість самоексплорації й духовної роботи (переживання станів натхнення, спокою, піднесення тощо – завдання педагога інформувати про можливі способи ефективного проведення часу наодинці із собою та з абсолютом, а також ділитися досвідом успішної результативності своєї роботи над власною особистістю).

Отже, психолого-педагогічні умови актуалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів можемо класифікувати в такій ієрархії (див. рис.).

Технічно актуалізація творчого потенціалу починається з відкриття доступу людини до всіх своїх ресурсів на рівні їх відчуття, сприймання, осмислення, переживання, прийняття, перебування в стані натхнення, піднесення тощо. Інші ж завдання з актуалізації особистісного потенціалу можна розділити за спрямованістю на особистісно-центровані (наприклад, створити модель себе в глині, придумати емблему своєї особистості, написати вірш, зміст і форма якого віддзеркалювали би специфіку автора) та особистісно-децентровані (наприклад, зробити школу красивою, написати текст на конкретну тему,

який зручно читати й легко сприймати, створити цілісну схему навчального курсу тощо). За сферою активації – на соматичні (завдання на творчість рухів, тілесну спонтанність, ритміку тощо), емоційні (психогімнастичні етюди, катартичні техніки, коучінгові вправи тощо), пізнавальні (завдання на візуалізацію й вербалізацію, психосинтетичний досвід, генерування ідей, завдання на розвиток творчого мислення, креативної уяви, проектування й моделювання тощо), вольові (завдання на «логістику творчості»), надання підтримки в завершенні технологічного процесу тощо), соціальні (завдання на конструктивну взаємодію в групі, на емпатійність, ефективне слухання, вербальну й невербальну передачу інформації, створення враження, читання поведінки тощо), духовні (робота з молитовними формулами, медитативні практики, тракти, споглядання тощо).

Висновки. Опис особливостей творчого потенціалу особистості (відповідно до першого завдання дослідження) нами представлено через такі змістові й процесуальні характеристики цього явища: три етапи механізму розвитку творчого потенціалу (інтеріоризація культури в суб'єктивні цінності та сенси, екстеріоризація особистісних сенсів у творчому процесі, інтеріоризація цінності творчого продукту в особистісне новоутворення); п'ять рівнів актуалізації творчого процесу (праймінг, трансцендентування, віртуалізація, реалізація, фіксація творчого досвіду); шість фаз творчого акту та онтогенетичних рівнів реалізації творчих ресурсів (підготовка, інкубація, творчий задум, інсайт, перевірка й закріплення результату творчості). На основі аналізу творчого потенціалу особистості нами означено творчий потенціал педагога як іманентну систему соматичних, психічних, психологічних, соціально-психологічних, особистісних, духовних ресурсів людини, які виявляються в педагогічній діяльності. Він охоплює такі творчі ресурси педагога: кількісну міру його можливості виконання творчої педагогічної діяльності; психологічні умови оптимального перетворення освітнього процесу для отримання бажаного результату; можливість активізації своїх особистісних якостей і властивостей для досягнення мети професійної діяльності; запас фізичних, психічних, со-

Рис. 1. Умови актуалізації творчого потенціалу студентів

ціальних і духовних сил педагога, залучених у педагогічній творчості; психологічні засоби педагогічної творчості; педагогічну продуктивність; самоефективність педагога.

Виходячи зі змісту, структури, механізмів розвитку, процесу актуалізації, етапів реалізації, рівнів становлення креативності в онтогенезі (відповідно до другого завдання дослідження), нами теоретично змодельовано процес актуалізації творчого потенціалу педагога як розвитку здатності особистості до самотворення, життєтворення, культуротворення (в тому числі професійного) та сенсотворення. Модель описуваного процесу вибудована навколо базових особистісних властивостей (мети актуалізації творчого потенціалу) – креативності та самокреативності, творчої асертивності та самоасертивності, творчої сенситивності та самосенситивності. Зміст модельованого процесу охоплює цілеспрямоване переведення творчого потенціалу особистості в реальні творчі дії. Структура модельованого процесу містить три компоненти: активацію, активізацію та власне актуалізацію творчих ресурсів.

Психолого-педагогічні умови актуалізації творчих ресурсів студентів педагогічних спеціальностей (згідно з третім завданням дослідження) нами диференційовано на три групи (спрямовувальні, динамічні та продуктовизначальні), кожна з яких передбачає внутрішні (психологічні й особистісні) та зовнішні (соціальні, культурні, педагогічні тощо) обставини становлення, розвитку, актуалізації й реалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів.

Виведення психолого-педагогічних умов актуалізації творчого потенціалу студентів педагогічних ВНЗ (що було метою дослідження) допоможе вибудувати адекватний психологічний супровід професійної підготовки майбутніх педагогів. Це можна окреслити як перспективу подальшої наукової роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gas Z.B. Doskonality sie nauczyciel: psychologiczne aspekty rozwoju profesjonalnego nauczyciela / Z.B. Gas. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2001. – 208 s.
2. Nowe wyzwania w rozwoju czlowieka / pod red. B.Kaczmareka, K.Markiewicz, S.Orzechowskiego. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2001. – 328 s.
3. Popek S. Kwestionariusz tworczego zachowania KANH / S. Popek. – Wydanie II. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2000. – 83 s.
4. Poznanie. Czlowiek. Wartosci / pod red. J. Debowskiego, M. Hetmanskiego. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2000. – 360 s.

5. Gruszka A. Priming and Acceptance of Close and Remote Associations by Creative and Less Creative People / A. Gruszka, E. Necka // Creativity Research Journal. – 2002. – № 14.2. – P. 193–205.
6. Psychopedagogika dzialan tworczych / pod red. naukowa K.J. Szmidta, M. Modrzejewskiej-Swigulskiej. – Krakow : Oficyna Wydawnicza “Impuls”, 2005. – 352 s.
7. Uniwersyteckie kształcenie nauczycieli a psychopedagogiczne czynniki rozwoju ucznia / praca zbiorowa pod red. M. Ochmanskiego. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 1998. – 344 s.
8. Барышева Т.А. Креативность. Диагностика и развитие : [монография] / Т.А. Барышева. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. – 205 с.
9. Бондар В.І. Формування компетентності та конкурентоздатності випускника педагогічного ВНЗ / В.І. Бондар // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17 «Теорія і практика навчання та виховання» : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – Вип. 6. – С. 3–9.
10. Варламова Е.П. Психология творческой уникальности / Е.П. Варламова, С.Ю. Степанов. – М. : Ин-т психологии РАН, 2002. – 256 с.
11. Волошенко О.В. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О.В. Волошенко ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2000. – 180 с.
12. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос ; пер. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.
13. Дружинин В.Н. Феномен психологической культуры личности в образовательном контексте / В.Н. Дружинин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.prosv.ru/metod/egorova/1.html>.
14. Єрмаков І.Г. Феномен компетентнісно спрямованої освіти / І.Г. Єрмаков // Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху. – К. : Лат і К., 2003. – С. 6–8.
15. Жукова Т.В. Познавательная позиция студентов: понятие и существенные характеристики / Т.В. Жукова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/offline/2012/1771.htm>.
16. Іванова В.В. Педагогічні умови ефективності формування готовності студентів до творчої професійної діяльності / В.В. Іванова // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / редкол. : Н.В. Гузій (відп. ред.) та ін. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. – Вип. 4. – С. 138–142.
17. Ігнатів О. До питання про основні категорії інноваційної культури педагога / О. Ігнатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&=1693>.
18. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова / под ред. Б.С. Братуся, Д.А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2002. – Вып. 1. – С. 56–65.
19. Мелия М. Как усилить свою силу? Коучинг / М. Мелия. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 298 с.
20. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості / В.О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2–9.
21. Назаренко І.М. Творчий потенціал особистості: зміст та структура / І.М. Назаренко [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/nazarenko-im-tvorchiy-potentsial-osobnosti-zmist-ta-struktura>.

22. Серавин А.И. Конвергентное, дивергентное и творческое мышление: специфика, определения и исследования / А.И. Серавин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-267102.html>.

23. Сисоева С.О. Творча педагогічна діяльність вчителя: ознаки і методи / С.О. Сисоева // Початкова школа. – 2005. – № 4. – С. 6–14.

24. Соловьева С.Л. Ресурсы личности / С.Л. Соловьева // Медицинская психология в России: электронный научный журнал. – 2010. – № 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://medpsy.ru>.

25. Степанов С.Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С.Ю. Степанов. – М. : Наука, 2000. – 174 с.

26. Титаренко Т.М. Постмодерні концептуалізації понять «особистість» та «життєвий шлях» / Т.М. Титаренко // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 83–96.

27. Ткач Р.В. Психологічні особливості творчої активності особистості / Р.В. Ткач. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 1999. – 24 с.

28. Уитмор Дж. Тренінг високої ефективності / Дж. Уитмор. – М. : МАКУБ, 2005 – 168 с.

29. Хуторской А.В. Структура эвристических способностей учащихся / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. – 21 апреля. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2005/0421.htm>.

30. Чаплигин О.К. Ритміка творчого акту як взаємодія діяльно-духовних рівнів творчого потенціалу людини / О.К. Чаплигин // Наукові записки Харківського військового університету. Серія «Соціальна філософія, педагогіка, психологія». – Х. : ХВУ, 2000. – Вип. VIII. – С. 56–60.

31. Чепелева Н.В. Психологічний супровід розвитку особистості в системі освіти / Н.В. Чепелева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apsu.org.ua/activity/doc/BK.doc>.

УДК 159.922.6

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ЖИТТЯМ ЯК КОГНІТИВНОГО АСПЕКТУ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ЛІТНІХ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

Горбаль І.С., аспірант,
асистент кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано особливості соціальних і психологічних корелятивів задоволеності життям чоловіків та жінок у пізній дорослості. Виокремлено психологічні профілі задоволеності життям літніх чоловіків і жінок та надано рекомендації щодо їхнього психологічного супроводу.

Ключові слова: *пізня дорослість, задоволеність життям, когнітивний аспект суб'єктивного благополуччя, життєстійкість, суб'єктивний вік.*

В статье проанализированы особенности социальных и психологических коррелятов удовлетворенности жизнью мужчин и женщин в поздней зрелости. Выделены психологические профили удовлетворенности жизнью пожилых мужчин и женщин и предоставлены рекомендации относительно их психологического сопровождения.

Ключевые слова: *поздняя зрелость, удовлетворенность жизнью, когнитивный аспект субъективного благополучия, жизнестойкость, субъективный возраст.*

Horbal I.S. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF LIFE SATISFACTION AS COGNITIVE ASPECT OF SUBJECTIVE WELL-BEING AMONG ELDERLY MEN AND WOMEN

The peculiarities of social and psychological correlates of life satisfaction among men and women in late adulthood are analyzed. Psychological profiles of life satisfaction of elderly men and women are described and the recommendations on their psychological support are elaborated.

Key words: *late adulthood, life satisfaction, cognitive aspect of subjective well-being, hardiness, subjective age.*

Постановка проблеми. Поряд із комплексом культурних, соціальних, фізичних, економічних, духовних, психологічних та інших чинників важливим індикатором позитивного функціонування людини є її суб'єктивне благополуччя – когнітивно-емоційна

оцінка людини якості власного життя загалом та окремих його сфер [1, с. 296], що залежить від об'єктивних умов існування особи та суб'єктивного сприйняття ступеня значимості й задоволеності її потреб, є складовою установки людини щодо її жит-